

ВОЄННИЙ СТАН: ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ТА НАСЛІДКИ

Напружена ситуація навколо України може призвести до збройного конфлікту та, відповідно, запровадження на її території чи в окремих регіонах воєнного стану. Пропонуємо ознайомитись із правовим режимом воєнного стану, обмеженнями, заборонами, іншими наслідками для органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій комунальної власності.

Органи, повноваження та заходи

Основним нормативно-правовим актом, яким врегульовано введення **воєнного стану** (далі – **ВС**) та його наслідки, є Закон від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» (далі – Закон № 389). Ним визначено зміст правового режиму ВС, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності **органів державної влади** (далі – **ОДВ**), **військового командування** (далі – **ВК**), **військових адміністрацій** (далі – **ВА**), **органів місцевого самоврядування** (далі – **ОМС**), підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини та громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцях

востях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним ОДВ, ВК, ВА та ОМС повноважень, потрібних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 1 Закону № 389).

До повноважень відповідних ОДВ, ВК, ВА та ОМС, серед іншого, віднесено здійснення, зокрема, таких заходів:

- використання потужності та трудових ресурсів підприємств, установ і організацій усіх форм

власності для потреб оборони, зміна режиму їх роботи, проведення інших змін виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;

- примусове відчуження майна, що перебуває у комунальній власності, для потреб держави;
- регулювання роботи ЗМІ, закладів культури, постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництва;
- вилучення у підприємств, установ і організацій навчальної та бойової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, сильнодійних хімічних та отруйних речовин;
- регулювання в порядку, визначеному КМУ, роботи постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництва, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації, а також використання місцевих радіостанцій, телевізійних центрів та друкарень для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення;
- вилучення, у разі порушення вимог або невиконання заходів ВС, у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронного комунікаційного обладнання, телевізійної, відео- і аудіоапаратури, комп'ютерів, а також у разі потреби інших техзасобів зв'язку.

Ці та інші заходи так чи інакше порушують права і законні інтереси як громадян, так і юридичних осіб, проте є тимчасовими та необхідними для відвернення небезпеки для держави, органів управління та населення країни, зокрема, у разі повномасштабного військового конфлікту.

Порядок запровадження та припинення ВС

Як уже було зазначено, ВС може встановлюватися як на всій території України, так і на окремих її місцевостях. ВС запроваджується за указом Президента України. Пропозиції щодо введення ВС на розгляд Президентіві подає РНБО України. Указ Президента про запровадження ВС підлягає негайному затвердженню Верховною Радою шляхом прийняття відповідного закону. Затверджений Верховною Радою указ Президента офіційно оприлюднюється разом із законом щодо його затвердження та набирає чинності одночасно з таким законом

**Інші статті Олександра Козки
можна переглянути тут**

Варто зауважити, що в зазначених нормативно-правових актах про запровадження ВС визначається перелік заходів, які будуть вжиті на території із ВС, оскільки цілком можливо, що не всі заходи, визначені Законом № 389, будуть застосовані в разі введення ВС.

ВС на всій території України або в окремих її місцевостях припиняється після закінчення строку, на який його було введено. До закінчення строку, на який було введено ВС, та за умови усунення загрози нападу чи небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності Президент України може прийняти указ про скасування ВС на всій території України або в окремих її місцевостях, про що має бути негайно оголошено через засоби масової інформації.

Утворення ВА

Запровадження ВС передбачає утворення військових адміністрацій як тимчасових держорганів. Рішення про це приймається Президентом України за поданням обласних державних адміністрацій (далі – ОДА) або ВК. ВА населених пунктів утворюються в одному чи декількох населених пунктах (селах, селищах, містах), в яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, серед іншого і внаслідок фактичного саморозпуску або самоусунення від виконання своїх повноважень, або їх фактичного невиконання, або припинення їх повноважень згідно із законом.

ВА керує начальник, який призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за пропозицією Генерального штабу ЗСУ або відповідної ОДА.

У разі прийняття рішення про утворення районних, обласних ВА, їх статусу набувають відповідно РДА, ОДА, а їх голови набувають статусу начальників відповідних ВА.

ВА населених пунктів формуються з військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, служби цивільного

захисту, які відряджаються до них у встановленому законодавством порядку для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки, а також працівників, які уклали з Генеральним штабом ЗСУ трудовий договір.

У разі набуття РДА, ОДА статусу ВА посади державних службовців у таких адміністраціях можуть замінюватися військовослужбовцями військових формувань, особами рядового і начальницького складу правоохоронних органів, служби цивільного захисту.

Загальне керівництво діяльністю ВА населених пунктів здійснюють керівники відповідних РДА або начальники районних ВА (у разі їх утворення).

Повноваження ОМС, які переходять до ВА

У ст. 9 Закону № 389 визначено що в умовах воєнного стану усі ОДВ та ОМС здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України та іншими законами, однак з урахуванням обмежень, визначених цим законом. Так, ВА населених пунктів здійснюють делеговані повноваження органів виконавчої влади, надані ОМС законами України. Основними з них є:

- забезпечення ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів;
- залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності до участі в комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст, координації цієї роботи на відповідній території;
- розміщення на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади (далі – територіальна громада), на підприємствах, в установах та організаціях;
- складання та затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього, забезпечення виконання відповідного бюджету;
- встановлення ставок місцевих податків і зборів відповідно до Податкового кодексу, якщо рішення відповідної ради з цих питань не прийнято;
- прийняття рішень щодо надання відповідно до законодавства пільг зі сплати місцевих податків і зборів, якщо рішення відповідної ради з цих питань не прийнято;
- установа в порядку і межах, визначених законодавством, тарифів на побутові, комунальні (крім тарифів, які встановлюються НКРЕКП), транспортні та інші послуги;
- управління об'єктами ЖКГ, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, забезпечення їх належного утримання та ефективної експлуатації, належного рівня та якості послуг населенню;
- установа для підприємств, установ та організацій, що перебувають у комунальній власності відповідних ТГ, розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету;
- здійснення управління майном, яке перебуває у комунальній власності відповідної територіальної громади (крім відчуження, серед іншого і шляхом приватизації комунального майна та надання комунального майна в оренду на строк понад один рік);
- надання відповідно до закону містобудівних умов і обмежень забудови земельних ділянок;
- управління навчальними закладами, закладами охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, які належать територіальним громадам або передані їм, молодіжними підлітковими закладами за місцем проживання; організації їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення;
- забезпечення соціально-культурних закладів, які перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, а також населення паливом, електроенергією, газом та іншими енергоносіями; розв'язання питань водопостачання, відведення та очищення стічних вод; здійснення контролю за якістю питної води;
- скасування актів виконавчих органів відповідної ради, які не відповідають Конституції, законам України, іншим актам законодавства, рішенням відповідної ради, прийнятим у межах її повноважень.

Отже, у разі запровадження ВС більшість повноважень ОМС фактично перейдуть до ВА.

Обмеження розрахунків у разі запровадження ВС

Для забезпечення стабільності банківської системи України в умовах особливого періоду та відповідно до Концепції функціонування банків-

ської системи України в особливий період, схваленої постановою Правління НБУ від 18.06.2003 № 261, можуть вводитися певні обмеження щодо безготівкових та готівкових розрахунків юридичних осіб та громадян.

Нагадаємо, що відповідно до Закону від 06.12.1991 № 1932-XII «Про оборону України» особливий період – це період, який настає, зокрема, з моменту введення ВС в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Згідно з Положенням про порядок здійснення безготівкових розрахунків в Україні в національній валюті в особливий період, затвердженого постановою правління НБУ від 23.12.2003 № 577 (далі – Положення № 577), НБУ має право ухвалити рішення про обмеження, зупинення здійснення безготівкових розрахунків у банках, які зареєстровані (або мають відокремлені підрозділи) у місцевостях, в яких введено ВС.

Крім того, у разі введення воєнного стану на всій території України НБУ ухвалює рішення щодо здійснення безготівкових розрахунків лише через визначені уповноважені банки (пп. 3 п. 4 Положення № 577). Також установлюються особливості відкриття банківських рахунків для клієнтів, які залучаються до роботи в особливих умовах, та порядку переказу коштів.

Деякі правила та обмеження щодо обігу готівкових коштів у період ВС визначено Положенням про організацію готівкового обігу і ведення емісійно-касових операцій у банківській системі в особливий період, затвердженим постановою Правління НБУ від 05.05.2018 № 51. Зокрема, це стосується обов'язку здавання готівки у повному обсязі, введення обмежень на зняття готівки, зміни критеріїв зношуваності банкнот тощо.

Вилучення, відчуження (реквізиція) майна в разі запровадження ВС

Примусове відчуження майна комунальної власності є одним із заходів, що можуть бути застосовані державою в період дії ВС. Відповідно до ч. 2 ст. 353 Цивільного кодексу в умовах ВС майно може бути примусово вилучене, відчужене (реквізоване) у власника з подальшим повним відшкодуванням його вартості.

Порядок реквізиції майна під час ВС урегульовано Законом від 17.05.2012 № 4765-VI «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» (далі – Закон № 4765), відповідно до ст. 1 якого:

- **примусове відчуження майна** – позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму ВС за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості;
- **вилучення майна** – позбавлення держпідприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном для його передавання на потреби держави в умовах правового режиму ВС.

Примусове відчуження майна під час ВС може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно, відчуження здійснюється з подальшим повним відшкодуванням.

Вилучення майна в умовах ВС здійснюється без відшкодування вартості такого майна.

Відповідно до ст. 4 Закону № 4765 примусове відчуження або вилучення майна через запровадження та виконання заходів правового режиму ВС здійснюється за рішенням ВК, погодженим, відповідно, з обласною, районною, Київською міською держадміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради. У місцевостях, де ведуться бойові дії, примусове відчуження або вилучення майна здійснюється без погодження із зазначеними органами.

Особливості передання та примусового відчуження комунального майна в умовах ВС

Відповідно до ст. 6 Закону № 4765 з ініціативою про безоплатне передання комунального майна в державну власність для задоволення потреб держави в умовах ВС звертається ВК. Передання комунального майна в держвласність здійснюється за рішенням:

- сільських, селищних, міських, районних у містах рад – щодо об'єктів права комунальної власності відповідних ТГ;
- районних, обласних рад – щодо об'єктів права спільної власності ТГ сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні районних, обласних рад.

У разі неможливості ухвалення відповідною місцевою радою рішення про передання комунального майна у державну власність таке рішення приймається сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті, районної, обласної ради або секретарем, заступником голови відповідної ради з наступним його затвердженням відповідною радою згідно із законом. Відповідне рішення ухвалюється зазначеними особами в порядку, установленому законом.

Передання комунального майна в державну власність оформляється актом приймання-передання, який підписується сільським, селищним, міським головою, головою районної в місті, районної, обласної ради або секретарем, заступником голови відповідної ради та уповноваженою особою ВК.

В акті приймання-передання наводиться:

- назва місцевої ради та ВК;
- повне найменування, місце розташування та ідентифікаційний код юридичної особи, за якою було закріплено майно;
- відомості про документ, що встановлює право власності на майно (за наявності);
- опис майна, достатній для його ідентифікації, зокрема для нерухомого майна – місце розміщення, для рухомого майна (наземні, водні та повітряні транспортні засоби) – відомості про реєстраційний номер транспортного засобу, марку, модель, номер шасі, рік випуску та інші реєстраційні дані.

До акта приймання-передання додається документ, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінювання. Право державної власності на майно виникає з дати підписання акта приймання-передання.

Слід наголосити, що в разі неможливості прийняття рішення відповідною місцевою радою та сільським, селищним, міським головою, головою районної в місті, районної, обласної ради або секретарем, заступником голови відповідної ради чи в разі незатвердження такого рішення відповідною місцевою радою комунальне майно відчужується примусово за рішенням ВК.

Оцінювання майна, відшкодування його вартості та повернення

Майно, що підлягає примусовому відчуженню, оцінюється в порядку, установленому законодавством про оцінювання майна, майнових прав та професійну оцінювальну діяльність. Якщо залучити до оцінювання майна суб'єктів оцінювальної діяльності – суб'єктів господарювання неможливо, таке оцінювання проводиться суб'єктами оцінювальної діяльності ОДВ або ОМС за погодженням із власником майна. У разі відмови або відсутності власника майна зазначені органи мають право проводити таке оцінювання самостійно.

Право на відшкодування вартості майна (компенсацію) у разі його примусового відчуження в умовах ВС мають юридичні особи комунальної власності, в яких відчужені будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно для потреб держави, або їх правонаступники.

Якщо після скасування ВС майно, яке було примусово відчужене, збереглося, а колишній власник або уповноважена ним особа наполягає на поверненні майна, таке повернення здійснюється в судовому порядку. Підставою для повернення майна є рішення суду, яке набрало законної сили.

Спори, пов'язані з відшкодуванням вартості примусово відчуженого майна, розв'язуються в судовому порядку.

Особи, винні в порушенні законодавства щодо відшкодування вартості примусово відчуженого майна та повернення примусово відчуженого майна, що збереглося, несуть відповідальність згідно із законом.

**СПІЛКУЙТЕСЯ З РЕДАКЦІЄЮ
ВИДАННЯ «БАЛАНС-БЮДЖЕТ»**

**у групі для
бюджетних установ
на Facebook**

